

**DE
OPSTAND
VAN TULA**

De vrijheidstrijd
op Curaçao 1795

**ROBIN
RAVEN**

Robin Raven

DE OPSTAND VAN TULA

De vrijheidsstrijd op
Curaçao 1795

Uitgeverij Omniboek

Proloog

Tula haalt diep adem. De geur van dode vissen, brandhout en brak zeewater prikkelt zijn neus. Hij pakt de *karkó*,¹ sluit zijn ogen en blaast voorzichtig op de gekleurde schelphoorn. De hypnotische bromtoon vult de *boca* en blijft een tijdje rondzingen. Pas als het geluid is weggestorven, legt Tula de *karkó* naast zich neer.

De *montamentu* is begonnen.

Leonora heeft zichzelf omringd met vier kleine beeldjes, vier verschillende gezichten met elk een eigen expressie. Het zijn de windrichtingen: noord, oost, zuid en west, maar ze symboliseren ook de eerste vier echtparen op aarde. De *bruja* spreidt haar vingers en heft haar handen in de lucht. Haar hoofd wiebelt heen en weer alsof het zich probeert los te maken van het lichaam. Haar lange, roodbruine haren dansen door de inkomende wind en de schelpenketting rond haar hals rinkelt en schuurt als het terugtrekken van de zee.

In de schemerige diepte van de grot klinkt het ritmische getrommel op de *tambu*, gemaakt van een leeg vat, bespannen met een geitenvel. De bespeler, Louis Mercier, een Franssprekende slaafgemaakte, die net als Tula op plantage Kenepa werkt, draagt een angstaanjagend masker dat is bedoeld om het kwaad in verwarring te brengen en dus op afstand te houden. Het is een gezicht met asymmetrische oren en ogen, een mond op de plaats van de neus en de neus op de plaats van de mond. Zo ging het in Afrika, zo gaat het op Curaçao.

Achter Leonora zit Bastiaan Carpata. Hij is de *fito*, de opzichter, op de plantage Santa Cruz en een goede vriend van Tula. Net als Louis

1 Papiamentse woorden worden toegelicht in de woordenlijst achterin.

draagt hij een kwaad afwerend masker. Hij tikt hard en ritmisch met een metalen staafje op de *agang*, een muziekinstrument gemaakt van een achterovergedrukte ploegschop.

Naast Bastiaan zit Pedro, fito op de plantage San Nicolas. Ook hij draagt een masker. Hij bespeelt de *benta*, een mondboog, die bestaat uit een tak en een snaar gemaakt van boombast. Met een stokje gaat Pedro op en neer langs de snaar, terwijl zijn mond zachtjes blaast, waardoor er een spookachtig geluid ontstaat.

De aanwezigheid van drie fito's, Tula, Pedro en Bastiaan, geeft de montamentu extra kracht. Drie is een heilig getal. Drie is het leven: lucht, aarde en water.

Leonora sluit nu ook haar ogen. Ze heft een lange lofzang aan. Beetje bij beetje raakt ze in trance. Eerst zachtjes, bijna fluisterend, dan steeds harder, alsof haar stem diep vanuit haar lichaam komt en een aanloopje nodig heeft om de heilige woorden de wereld in te sturen. Het zijn oude verzen, verhalen, formules, die van generatie tot generatie zijn doorgegeven.

Plotseling versnelt Louis het ritme van de tambu tot een opzweepende roffel. Alsof een onzichtbare geest hem daartoe bevel heeft gegeven.

Dat is het sein voor Leonora. Zij opent haar ogen, richt zich op en geeft Tula een harde tik tegen zijn achterhoofd. Hij schrikt van de onverwachte klap, spert zijn ogen open en ziet zijn omgeving veranderen. Alles wordt vaag tot hij alleen nog maar kleuren ziet die in elkaar overvloeien. Hij voelt zich vederlicht worden, alsof de zwaartekracht hem niet meer kan vasthouden, en begint te zweven. Zijn stoffelijk omhulsel komt los van de grond en verlaat door de smalle spleet het schemergebied van de grot. De golven van de kolkende zee klimmen woest omhoog als waren het ziedende jagers die ontdekken dat hun prooi probeert te vluchten. Opstuivend water raakt Tula's gezicht. Hij voelt de mokerslagen links, rechts, boven en onder – het water lijkt zelfs dwars door hem heen te gaan. Maar het is tevergeefs: het lichaam van Tula ontsnapt en schiet met duizelingwekkende vaart weg over de zee.

Tijdens de bizarre reis langs woestijnen, gebergten en donderende watervallen, kruipen vreemde klanken zijn oren in en uit. Het is

niet de lofzang van Leonora. Dit geluid is anders: hoge tonen, lage tonen, gebrul, gekrijs. Het klinkt als een duizendkoppig koor van geiten, paarden en koeien.

Plotseling wordt Tula's lichaam met een woeste ruk door een warme luchtstroom omlaag gedrukt. Hij sluit zijn ogen, zwaait met zijn armen, maar aan de vrije val komt geen einde. Onder hem strekt zich een droomwereld uit: groene boomkronen, helemaal tot aan de horizon. Heeft hij zijn eindbestemming bereikt?

Zijn lichaam tuimelt naar beneden, lager en lager, tot het dwars door het gebladerte heen schiet. Maar ook door boomstammen, die dikker zijn dan de muren van Fort Amsterdam. De pijn is ondraaglijk. Klap na klap. Tula opent zijn mond voor een schreeuw, maar aan de pijnlijke weg door de natuur lijkt geen einde te komen. Boom na boom, rotsblok na rotsblok, door diepe wateren van rivieren, tot hij uiteindelijk uitgeput op de grond belandt.

Het is warm, maar het is een andere hitte dan die van Curaçao. Deze hitte is beklemmend, zwaar en vochtig, alsof de ruimte om hem heen samen wordt geperst. Er klinkt muziek: trommels, fluiten en gezang. Het geluid lijkt van alle kanten te komen. Tula kent de gezongen taal niet, maar hij voelt dat de liederen over de liefde gaan, de oogst, gewonnen veldslagen en overleden voorouders. Hoe kan hij dat weten? Dat weet hij ook niet, hij vóélt het.

Tula kreunt en kijkt om zich heen. Hij heeft geen besef van tijd en bevindt zich in een donkere ruimte. Hier en daar stijgt damp op. Is het een hut? Hij tast de ruimte af, maar voelt nergens wanden of muren. Overall heerst duisternis. Ondoordringbare duisternis. Dit is niet de echte wereld. Dit is de wereld áchter de werkelijkheid. Dit moet de wereld van de voorouders zijn.

Links en rechts verschijnen vonkjes. Steeds meer. Tien, honderd, duizend, een miljoen, ontelbaar. Plotseling rijgen de vonkjes zich aan een en vormen ze samen een grote, dichte felgele vuurmassa die aan alle kanten beweegt.

Het fluïde vuurlicht braakt bliksem en vlammen uit. Het goudgele mengsel stroomt naar alle hoeken van de ruimte. Ook over Tula heen. Hij voelt de uitstralende hitte op zijn lichaam, alsof zijn huid wegschroeit en hij alleen nog beenderen, pezen en spieren is. Zijn haren

branden. Zijn hart kookt. Hij knijpt zijn ogen stijf dicht en klemt zijn handen tegen zijn oren.

Dan wordt het stil. Tula huilt en haalt schokkend adem. Langzaam opent hij zijn ogen en laat hij zijn oren los. De vuurmassa is verdwenen, net als de pijn. De ruimte is weer net zo duister als voorheen. Vanuit de schemer wordt een lichaam zichtbaar. Het is een man, nee, een jongen van een jaar of vijftien.

Als Tula hem ziet, is hij verbijsterd. 'Nicolaas?' fluistert hij. 'Ben jij dat?'

De jongen die hij aanspreekt als Nicolaas, glimlacht.

'Ik heb je gemist,' mompelt Tula. Zijn ogen worden groot. 'Ik heb je zo gemist.' Hij wil Nicolaas aanraken, maar die doet een stap terug.

'Als je me aanraakt, kun je niet meer terug,' zegt Nicolaas.

'Ik hoef ook niet meer terug,' antwoordt Tula snel. 'Ik wil bij jou blijven. Voor altijd.'

'Dat kan niet.'

'Waarom niet?'

Nicolaas aarzelt. 'Omdat je nog niet klaar bent.'

'Was jij dat dan wel?!' zegt Tula fel. 'Je was ziek. Doodziek! Zelfs de oude Martha kon je niet genezen. De hele nacht lag je te kermen! Je kreeg aanvallen van ijlkoorts. Ik ging kapot, iedereen ging kapot!'

Nicolaas zegt niets.

'Shon Van Uytrecht had medicatie, Nicolaas,' fluistert Tula, 'maar die wilde hij je niet geven.'

Nicolaas knikt. Even lijkt hij van zijn stuk gebracht. 'Ik weet het,' mompelt hij. 'Ik weet het, maar zijn zoon was ook ziek.' Hij wrijft even over zijn buik. Daar zat de allesverzengende pijn. 'Ik moet gaan,' zegt hij dan.

'Ga niet,' zegt Tula. 'Alsjeblieft. Laat me met je meegaan.'

Nicolaas schudt zijn hoofd. 'Jij mag nog niet slapen, broertje. Wees waakzaam, want je weet nooit wanneer het moment daar is.'

Hij draait zich om en verdwijnt in de duisternis. Tula staart hem na en schreeuwt het uit. Hij smeekt zijn broer om terug te komen. Niet één keer, maar wel honderd keer, tot hij geen lucht meer heeft om te schreeuwen. Hij wil bewegen, achter Nicolaas aan kruipen. Maar het lukt niet, zijn ledematen zijn verlamd.

Dan worden zijn oogleden zwaar, alsof er gewichten aan hangen. Hij klapt in elkaar van uitputting en zakt weg, in een diepe, pikzwarte slaap. Geen vonken meer, geen vuurlicht, geen Nicolaas. Niets.

De montamentu is voorbij.

*

Langzaam opent Tula zijn ogen. Hij is gedesoriënteerd – heeft even geen idee waar hij is. De karkó en de geitenhoorn, waaruit hij de heilige drank heeft gedronken, liggen er niet meer. Leonora zit ook niet meer naast hem, maar een paar meter verderop. Hoe is hij hier terechtgekomen? Is hij gevallen? Gedragen door anderen? *Heeft hij gevlogen?*

Zijn lichaam tintelt van vermoeidheid. Hij heeft een reis gemaakt, dat is zeker. Een reis in zijn geest. Het mengsel van rum, kruiden en gegist sap van de agave bracht hem in extase, voorbij de poorten van de andere wereld. Een reis naar de wereld van de voorouders, naar het begin, toen tijd nog niet bestond: de tijd vóór de tijd. Is dat mogelijk? Ja, weet hij nu, tijdens een montamentu is alles mogelijk.

De eerste geluiden dringen moeizaam tot hem door. Bastiaan Carpata legt zijn agang naast zich neer en komt iets dichterbij. ‘En? Wie heb je ontmoet?’ fluistert hij Tula in zijn oor. ‘Een van onze voorouders?’

Tula draait zijn lichaam een kwartslag. Bastiaan klinkt verder weg dan ooit. Hij kent hem goed. Bastiaan Carpata is een eerlijke vriend, maar zelfs hij zal even geduld moeten hebben. Tula heeft een barstende koppijn en kan nog niet helder denken. Het bezoek aan de andere wereld is niet te omschrijven, nóg niet, het heeft hem te zeer aangegrepen.

*

‘Ik weet het niet, broeder,’ mompelt Tula. ‘Misschien wel... Misschien niet...’

‘Hoe zag hij eruit?’ roept Pedro. Hij kijkt Tula onderzoekend aan. ‘Heb je hem verteld over ons lot? Gaat hij ons helpen?’

Tula komt iets overeind. Hij wrijft over zijn buik. Het voelt alsof iemand urenlang tegen zijn ribben heeft staan schoppen.

‘Ik werd meegenomen op heilige vleugels,’ zegt hij. ‘Ik vloog door de lucht als een machtige vogel, omhoog, omlaag, ik duikelde door wolken, ging dwars door dikke bomen heen... en rotsen...’

‘En toen?’ vraagt Bastiaan voor de tweede keer, nu met stemverheffing. Hij likt het zout van zijn lippen. ‘Heb je contact gemaakt, broeder?’

Tula kijkt om zich heen. ‘Ik weet het niet,’ verzucht hij. ‘Ik weet het niet.’ *Hoelang is hij weggeweest? Wat heeft hij gezien?*

Ineens ziet hij Nicolaas weer voor zich. Zijn één jaar oudere broer, die vijftien jaar geleden overleed aan een infectie. Die niet mocht leven, omdat de shon weigerde medicijnen te geven of om hem naar Willemstad te brengen waar alle goede dokters zaten. Waarom heeft hij hém ontmoet en niet een van zijn voorouders? Was dat omdat het weerzien met zijn broer zijn oerwens was? Is dát wat de montamentu met je doet? Brengt het je in contact met je diepste wens?

‘Nicolaas,’ mompelt hij. ‘Broer...’

‘Wat is er met Nicolaas?’ vraagt Bastiaan. ‘Wil je die spreken? Dat zal niet gaan en je weet waarom...’ Hij trekt een gezicht naar Pedro.

Tula ziet het, maar gaat er niet op in. Later misschien. Hij probeert op te staan, maar hij heeft geen controle over zijn spieren. Zijn benen zwalken als die van een pasgeboren ezel. Bastiaan en Pedro ondersteunen hem net zolang tot hij weer zelfstandig rechtop kan staan.

‘We moeten gaan,’ zegt Leonora. ‘Het water begint te stijgen.’ Ze wijst naar de spleet die de grot als een onregelmatig raam scheidt van de zee. De eerste golfslagen klotsen al gulzig over de buitenste rots-wanden heen. Als ze nog langer blijven, loopt de uitgang vol en zullen ze hopeloos verdrinken.

Tula kijkt Leonora aan. Hij is dankbaar dat ze hem dit unieke moment heeft gegund. Zij weet natuurlijk wat hij heeft meegemaakt, zij heeft deze ervaring honderden keren ondergaan. Hij wil iets zeggen, maar Leonora legt haar vinger tegen haar mond.

Daarna knikt ze naar Bastiaan en Pedro, als teken om te vertrekken.

I

‘Ontmenselijking. Dat woord hoorde ik laatst tijdens een preek in de Fortkerk.’

Caspar Lodewijk van Uytrecht pauzeert even en tekent een onzichtbaar figuurtje met zijn linker wijsvinger. ‘Volgens mij ging het over de verloren zoon die tussen de varkens moest leven. Ontmenselijking. Is dat eigenlijk een woord?’

Hij trekt zijn wenkbrauwen op en kijkt vragend naar zijn vrienden Anton Schoonewolf en Joachim Meijer.

Schoonewolf grinnikt en heft zijn glas in de richting van pater Schinck. ‘Wel op mijn landgoed. Welkom op Curaçao, pater. Ik drink op uw orde van de minderbroeders! Dapper dat u zich in het hol van de leeuw durft te wagen!’

Van Uytrecht en Meijer lachen. Pater Jacobus Schinck, die tegenover de mannen zit, tuurt in zijn glas. ‘Ontmenselijking vraagt om een ruime definitie,’ zegt hij dan bedachtzaam.

‘U spreekt in raadselen,’ zegt Van Uytrecht, terwijl hij tabakskruiemels van zijn broek veegt. ‘Dat verraadt de ware katholiek! Daarom zijn de slaven natuurlijk zo dol op jullie verhalen. Jullie spiegelen ze zogenaamde vrijheid voor, als ze zich maar laten dopen!’

Hij neemt de pater nauwlettend op. De franciscaan, zoals de minderbroeders in de volksmond worden genoemd, ziet er niet echt gezond uit, eerder uitgemergeld, als een soort landarbeider in een bruine pij. Hij heeft dunne lippen en een veel te mager gezicht. Zelfs als hij glimlacht, straalt hij iets fatalistisch uit. *Wat eet die man? Alleen Gods Woord?* Misschien komt dat door het ongemak. Schoonewolf en hij zijn protestant, Meijer is een niet-belijdende jood. Katholieken zijn op Curaçao in de minderheid en dat wil hij graag zo houden.

De pater buigt iets naar voren waardoor de vloerplanken kraken. 'Ik zal het toelichten, heren. Toen het volk Israëls afreisde naar het beloofde land, ging dat niet zonder slag of stoot. Amalekieten, Jebusieten, Filistijnen. Soms moest er gevochten worden met de nodige gevolgen, als u begrijpt wat ik bedoel.'

Van Uytrecht broemt. Hij ergert zich een beetje aan de belerende kraakstem, maar begrijpt wat de pater bedoelt. Zonder slaven geen land, geen opbrengst, geen toekomst.

Hij haalt zijn hand door zijn dunne haar dat hier en daar al wit begint te worden en laat zijn ogen over zijn land gaan. De verkoelende middagbries waait over de veranda van de *kas grandi*, het landhuis van zijn plantage Kenepa. Omdat het landhuis hoog ligt kan hij de velden, de *kas di kunuku*, de slavenhuisjes, en de meanderende Rode Weg, die leidt naar Willemstad, in één oogopslag zien. Op een heldere dag ziet hij zelfs over de palmbomen heen de Caribische Zee, als ware hij God almachtig.

Alle plantages op Curaçao zijn hooggelegen. Dat is de beste manier om overzicht te houden op de slaafgemaakte arbeiders, hun families en de landerijen. Het zicht stemt hem tevreden. Plantage Kenepa ziet er goed uit. De *kas grandi* is omringd met 850 hectare grond waarop onder meer dividivi- en knippavruchten, aardappelen en meloenen worden verbouwd. Een paar honderd meter van de *kas grandi* wonen een stuk of vijftig slaven in een kleine gemeenschap. Mannen en vrouwen, sommigen met kinderen, die de akkers bewerken of het vee verzorgen.

Hoewel hij trots is op wat hij heeft bereikt, is hij, ondanks zijn status als grootgrondbezitter, geen hoofdrolspeler op het kleine Curaçao. Zijn gasten Meijer en Schoonewolf staan veel hoger in de hiërarchie.

Meijer is de eigenaar van plantage Santa Barbara. Hij heeft bijna 1200 hectare grond tot zijn beschikking. Meijer verbouwt veel meer dan hij en hij heeft ook nog eens een aanzienlijke veestapel tot zijn beschikking. Maar dat is geen reden om jaloers te worden. Meijer is een allerbeste kerel. Wel soms wat ondoorgrondelijk, maar hij is zelf ook niet een van de makkelijkste.

Meijer heeft de mooiste plek van Curaçao. Zijn *kas grandi* ligt nog iets hoger dan Kenepa en het uitzicht over het Spaanse Water is gran-

dioos. Meijers kas grandi is een koning waardig: het heeft een middestuk met twee vleugels en twee verdiepingen met boven- en benedengalerijen.

Schoonewolf is de eigenaar van Klein Santa Martha, een suikerrietplantage met veeteelt voor wol- en zuivelproducten. Daarnaast is Schoonewolf de grootste zoutproducent van het eiland, samen met de plantages Groot Santa Martha en San Nicolas. Schoonewolf is een eigenwijze zak en loopt een beetje mank. Daarom heeft hij een stok bij zich. 'Ruzie met een onwillig paard,' zegt hij altijd tegen iedereen die hem voor het eerst ziet. Vandaag was dat de pater.

Al met al stellen de plantages op Curaçao niet zoveel voor. Dat komt door die verdomde Engelsen. Sinds zij na de Vrede van Utrecht in 1713 de hoofdrolspelers zijn geworden in de slavenhandel, is Curaçao verworden tot een klein handelscentrum, een doorvoerhaven, waar het smokkelen tot een kunst is verheven. De meeste slaven uit Afrika blijven niet lang. Ze worden schoongemaakt, geïnventariseerd en dan doorverkocht naar de koloniën.

Wat dat betreft is Curaçao niet te vergelijken met prijsgebieden zoals Suriname of Nederlands-Brazilië. Soms hoort hij verhalen in Fort Amsterdam of ontvangt hij brieven van andere plantage-eigenaren of kennissen die in Zuid-Amerika zitten. De plantages aan de Comwijnse- en de Surinamerivier doen het bijvoorbeeld uitstekend en Nederlands-Brazilië schijnt een goudkust te zijn. Het is jammer dat de Portugezen daar ook zitten. In vergelijking met Nederlands-Brazilië is Curaçao een lachertje, een doorgangspost. Maar hij heeft geen tijd meer om te veranderen. Hij is al over de zestig en het is zoals het is.

Van Uytrecht strijkt weer door zijn dunne haren en kijkt naar de Rode Weg. Het heeft lang niet geregend. De kronkelige weg is kurkdroog en lijkt vanuit de hoogte op een platte, rimpelloze rivier. Af en toe stijgen er hier en daar stofwolkjes op, alsof de grond ademt door de gaten die zijn ontstaan door de droogte.

Hij maakt zich los uit zijn gedachten en knipt met zijn vingers. Dat is voor Benedicto het teken om op te staan en de glazen bij te vullen.

Als de oude bediende achter Schinck staat, houdt de pater zijn hand op het glas. 'Nee, bedankt, oude man,' zegt hij, met een blik op de ingezwachtelde rechterpols van de bediende. 'Ik heb genoeg gehad.'

DE LEGENDARISCHE GESCHIEDENIS VAN TULA

Het is de achttiende eeuw. In Europa zijn de Franse revolutionaire gedachten dankzij Napoleon ook in België en Nederland doorgedrongen. Maar in het Caribisch gebied is daar niets van te merken – de slavernij en de slavenhandel gaan onverminderd voort. Als op het nabijgelegen Saint-Domingue (Haïti) de revolutie voor de Zwarte bevolking gloort, borrelt ook onvrede en onrust onder de slavenbevolking van Curaçao. Op 17 augustus 1795 legt *fito* Tula, samen met zo'n veertig anderen, zijn werk neer. Hiermee begint de grootste slavenopstand op de Nederlandse Antillen.

Tula staat op als natuurlijke leider van de vrijheidsstrijd; hij is retorisch sterk en kan de revolutionaire Europese ideeën tegen de witte meesters gebruiken. Ondanks dit alles gaat hij de gewelddadige confrontatie met het koloniale leger niet uit de weg. Door verraad moet hij zijn strijd met de marteldood bekopen.

De opstand van Tula is het spannende levensverhaal van Tula, de man die op de Antillen al veel langer erkend wordt als vrijheidsstrijder en symbool tegen de slavernij. In Nederland is er groeiende aandacht voor dit deel van de geschiedenis. Toch duurde het tot 19 december 2022 al eer er excuses kwamen van de Nederlandse premier, koning Willem-Alexander vroeg op 1 juli 2023 zelfs om vergiffenis. De tijd is rijp voor breed eerherstel van verzetshelden tegen de slavernij.

Robin Raven werkte mee aan de Slavernij- en de Revolutie-tentoonstelling in het Rijksmuseum. De voormalige docent aan de Pabo Marnix Academie (hogeschool voor onderwijsprofessionals) publiceerde al eerder tien boeken, waarvan veel met een Indisch/Indonesisch thema. Eerder verscheen van hem bij Omniboek *Surapati. Vijand van de VOC, volksheld van Indonesië*.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

NUR 685